

Sfera piękna w języku polskim, słowackim i czeskim (w utrwaleniu jednostek wielowyrazowych z komponentami *piękno*, *piękny* itp.)

Keywords: beauty, the Polish language, the Slovakian language, the Czech language, multiword units, expressing beauty, explicit indicators of beauty.

Słowa kluczowe: piękno, język polski, język słowacki, język czeski, jednostki wielowyrazowe, wyrażanie piękna, eksplicytne wykładniki piękna

Abstract

The article illustrates the linguistic sphere of beauty in Polish, Slovakian and Czech on the basis of multiword units. The investigations in a comparative approach – in accordance with the assumed aim, which is to detect and illustrate that what is beautiful – were conducted with regard to beauty captured in units with explicit lexical components of beauty, including a complementary indication of beauty – non-beauty within the analysed word compounds. The considerations made on the recording of beauty in such dimensions provide an important presentation of regularities of universal and specific linguistic nature.

W artykule dokonuje się zobrazowania językowej sfery piękna w języku polskim, słowackim i czeskim na podstawie jednostek wielowyrazowych. Dociekania w podejściu porównawczym – zgodnie z założonym celem, którym jest wykrycie i zilustrowanie tego, co jest piękne – przeprowadzono odnośnie do piękna uwiecznionego w jednostkach z eksplicitnymi komponentami leksykalnymi piękna wraz z uzupełniającym wskazaniem na piękno – niepiękno w obrębie analizowanych związków wyrazowych. Dokonane rozważania utrwalenia piękna w tych wymiarach dają istotne przedstawienie prawidłowości o charakterze uniwersalnym i specyficznojęzykowym.

Wprowadzenie

Piękno, obok m.in. dobra, prawdy i sprawiedliwości, uznawane jest za wartość wyższego rzędu — wartość z kategorii ideałów. Istotnie, bywa traktowane jako wartość absolutna, ontologiczna (zob. Puzynina 1992, s. 32)¹. Wśród rodzajów wartości wyznacza się pięknu przynależność do kategorii estetycznej (zob. Dyczewski 2001, s. 36)², z trojakim znaczeniem: piękna w najszerszym pojmowaniu – zgodnie z pierwotnym greckim pojęciem, czyli obejmującego „również piękno moralne, a więc dziedzinę nie tylko estetyki, ale także etyki”, piękna w znaczeniu wyłącznie estetycznym – sprowadzającego się jedynie do tego, co wywołuje przeżycia estetyczne, które obejmuje „wszystko, co takie przeżycie wywołuje – czy to będzie barwa, dźwięk czy myśl”, wreszcie piękna w znaczeniu estetycznym – jednak odbieranym wyłącznie wizualnie, toteż „w tym znaczeniu piękne mogły być jedynie kształt i barwa” (Tatarkiewicz 2005, s. 139–140).

W kontekście tego, że zarówno języki starożytne, jak nowożytne rozporządzają przynajmniej dwoma wyrazami tego samego źródłosłowu – rzeczownikiem i przymiotnikiem: *kallos* i *kalan*, *pulchritudo* i *pulcher*, *bellezza* i *bella*, *piękno* i *piękny*, przy czym „rzeczowniki są właściwie potrzebne dwa: dla oznaczenia konkretnej rzeczy pięknej i abstrakcyjnej cechy piękna”³ (Tatarkiewicz 2005, 137), przybliżyć trzeba – ze względu na podejmowane tu rozważania poświęcone właśnie pojęciu piękna oraz że jako podstawę materiału językowego obiera się polski, słowacki i czeski – zakres znaczeniowy ‘piękna’ poświadczany w opracowaniach leksykograficznych tych języków w ujęciu rzeczowników:

¹ Ale też jako wartość instrumentalna wobec hedonistycznej, tj. „odczucia przyjemności, szczęścia przy percypowaniu tego, co piękne” (Puzynina 1992, s. 32).

² Harmonia bowiem, ład, piękno „to, co wzbudza zachwyt, ekscytuje i porusza, dostarcza podniosłych przeżyć i stymulujących do twórczości. Wartości estetyczne sprawiają, że życie człowieka jest pełne uroku, radosne i twórcze” (Dyczewski 2001, s. 36).

³ Należy nadmienić, że w języku polskim wyraz „piękno” pełni obie funkcje (zob. Tatarkiewicz 2005, s. 137).

piękno 1. ‘ogół cech, które wywołują przyjemne wrażenia estetyczne lub zmysłowe’; 2. ‘szczególna wartość moralna’; 3. ‘ogół rzeczy, które wywołują przyjemne wrażenia estetyczne lub zmysłowe’ (zob. Żmigrodzki (red.) 2007–, dostęp: 22.01.2024);

krása 1. ‘vlastnosť niečoho (veľmi) pekného, krásneho’, 2. ‘čo je pekné, krásne’ (zob. Kačala (red.) 1989);

krása 1. ‘vlastnost toho, co je krásné, co vzbuzuje pocit libosti a obdivu; sličnost’, 2. ‘osoba, něco krásného, krásné věci’ (*Slovník spisovného jazyka českého*, dostęp: 22.03.2024);

a także w ujęciu przymiotników:

piękny 1. ‘wywołujący przyjemność, kiedy się na niego patrzy’; 2. ‘uważany za bardzo wartościowy pod jakimś względem’; 3. ‘ironicznie o czymś, co budzi niechęć mówiącego’ (zob. Żmigrodzki (red.) 2007–, dostęp: 22.01.2024);

krásny ‘ľudskými zmyslami al. intelektom vnímaný ako veľmi pekný; veľmi príjemne pôsobiaci na zmysly al. intelekt človeka, veľmi pekný’ (*Slovník súčasného slovenského jazyka* A – G, H – L, M – N, O – Pn z r. 2006, 2011, 2015, 2021, dostęp: 22.11.2023);

krásný 1. ‘(při pohledu, poslechu ap.) působící velmi libě, esteticky, působící krásou, líbíci se, velmi hezký, velmi pěkný; spanilý, sličný’, 2. ‘vzbuzující plně uspokojení svou hodnotou, nejlepší, jaký je možno si přát’, 3. ‘expr. veliký, značný’, 4. ‘expr. vyjadřuje jen náladové oživení situace’ (*Slovník spisovného jazyka českého*, dostęp: 22.03.2024).

Zastosowawszy podejście porównawcze badań środków językowego wyrażenia piękna – leksykalnych w bogatym zasobie wyrazowym, a także leksykalno-frazeologicznych – w rozlicznych jednostkach ponadwyrazowych, na potrzeby niniejszego opracowania wybrano związki wielowyrazowe, konkretnie: jednostki ze składnikiem leksykalnym wyrażającym eksplicytnie znaczenie piękna (z komponentami: *piękny, piękno, piękność, pięknie, ładnie, ładny*⁴; *krása, krásny, peknost’, peknota, pekný, pekne; krásný, krása, pěkný, hezký*⁵).

⁴ Por. konstatację w związku z analizą słownictwa estetycznego Cypriana Norwida: „Piękny jako „wyraz wewnętrzny i duchowy” (w przeciwieństwie do „ściśle formalnego” wyrazu ładny). Piękny jako określenie wypowiedzi, listu, utworu itp. odnosi się do formy lub treści wypowiedzi” (Chojak (red.) 1994, s. 110).

⁵ Sporadycznie też związki z komponentami synonimicznym do wymienionych. W niektórych wypadkach poświadczenia połączeń wyrazowych z nadmienionymi

Prymarny przedmiotowy zakres niniejszych dociekań stanowi sfera piękna zawarta w jednostkach z komponentami-nazwami piękna. Celem zaś w obranym zakresie materiałowym jest wykrycie i zilustrowanie tego, co piękne w językowym utrwaleniu polszczyzny, słowaczyny i czeszczyzny.

W dwóch segmentach dalszej części rozważań podjęte zostanie odtworzenie językowego przedstawienia piękna w różnotypowych związkach wielowyrazowych, języka polskiego, słowackiego i czeskiego na podstawie jednostek z eksplicytnym elementem wyrażającym piękno oraz przez wskazanie odniesienia piękno – niepiękno, dążąc – zgodnie z założonym celem – do opisanego utrwalonej językowo płaszczyzny piękna wraz z wypełniającymi ją obiektami łączonymi z pięknem.

Dążąc do wykrycia jak najpełniejszej reprezentacji obiektowej owego związania, a tym samym przedstawienia jak największej „gęstości usieciowienia” w badanej sferze, uwzględnia się – jako że „większość jednostek języka to nie pojedyncze wyrazy” (Bogusławski 1976, s. 357) – różnorodne jednostki wielowyrazowe „obecne” w rejestracji słownikowej. Chodzi mianowicie o kolokacje rozumiane najogólniej jako połączenia „dwóch lub więcej wyrazów”, a ze względu na określający je typ połączenia: przede wszystkim frazemy, tj. „takie połączenia wyrazów, dla których klasy substytucyjne, przynajmniej jednego komponentu są zamknięte”, ale też „niestałe połączenia wyrazów, produkty językowe, w których człony określający i określany należą do klasy substytucyjnej otwartej”, czyli „takie zwroty i wyrażenia, które powstają doraźnie i o których kształcie w równym stopniu decyduje ich semantyka, co gramatyka” (zob. Müldner-Nieckowski 2007, s. 33, 133). Mając na względzie „jednostki języka, a więc obiekty, którymi posługujemy się jako gotowymi całościami” (Bogusławski 1976, s. 359), podnosi się zarazem istotną kwestię: „Czy nie można patrzeć na język, zarówno na język – kod, jak i język – zbiór tekstów”, a więc „jako na twór ludzkiej społeczności zawie-

komponentami podawane są w zakreślonych (reprodukowanych w użyciu językowym) wypowiedzeniach.

rający w sobie i piękno słowa, i prawdę trafnego nazywania, ujawniania jakichś elementów i aspektów rzeczywistości [...]?” (Puzynina 1997, s. 113). Spożytkowanie kolokacji w szerokim ujęciu (głównie utartych, a okazjonalnie połączeń o mniejszym ustabilizowaniu jednakże w pełni przewidywalnej łączliwości) przyczynia się do zapewnienia wspomnianego przedstawicielstwa obiektowego, jednocześnie w kontekście przeprowadzanej analizy semantycznej umożliwia „wyłoni[enie] połącze[ni] wyrazow[y]ch, które są: 1. najczęstsze, 2. poznawczo istotne dla semantyki badanego wyrazu” (Przybylska 2020, s. 44), poświadczają też rzeczywisty układ kolokacyjności w tym zakresie – ukazuje realną siłę, moc „przyciągania się wyrazów nawzajem, czyli ich łączliwości” (Przybylska 2020, s. 46).

Ujmowanie i wyrażanie piękna. Piękno ukazane wprost

W rozpatrywanym materiale⁶ zaznacza się kategoria piękna, por. *pojęcie piękna, idea piękna, idea krásky*, obszar cechujący się pięknem, wyróżniający się pod względem piękna, por. *sfera piękna*, określona cechą, aspekt czegoś pięknego, por. *piękna strona* {czego}. Znajdujemy w nim utrwaloną powszechność piękna (także w uznaniu, że wszystko w danym miejscu, określonej sytuacji jest piękne), por. *wszystko jest takie piękne; všetko je také krásne*. Niezależnie od takiego zgeneralizowania stwierdza się sprowadzenie doznań piękna określonych do wymiarów, ogółu rzeczy, faktów, wydarzeń, okoliczności, spraw, idei, do głównych płaszczyzn skupiających obiekty uznawane za piękne: fizyczności, por. *piękno fizyczne; fyzická krása*; cielesności, por. *piękno cielesne; telesná krása; tělesná krása*; zewnątrz, por.

zewnętrzne piękno; wnętrza, por. *wewnętrzne piękno*; pozacielesności, duchowości, por. *duševná krása; prirodzená krása, beztělesná krása; duševní krása; duchovitá krása*; architektoniki (architektury) budowli, por. *architektonické piękno, klasyczne piękno architektury; klasická krása architektury*, a także do podstawowych domen tego, co jest piękne: zjawisk – ładnych, osobliwych, interesujących zdarzeń, przejawiających się, ukazujących się fenomenów, por. *piękne zjawisko; krásny zjav; krásný zjev*; wyobrażeń, wartości – wzniosłych, szlachetnych ideałów, zamierzeń, por. *piękna idea; piękne idee; piękna myśl*; chwalebnych rzeczy, por. *piękna rzecz*. Uwidaczniają się typowe skojarzenia z pięknem, odniesienia do piękności, np. dziewczyny, por. *krásota dievčaťa; dívčí krása*; kobiety, por. *kobiece piękno; ženská krása*⁷; człowieka, por. *piękno człowieka*; ciała, por. *piękno ciała*; wyglądu, por. *piękny wygląd; pěkně vypadá*; ustrojenia, por. *pěkně ustrojený*; pozycji, sytuacji, por. *mít pěkné postavení*; świata, por. *piękno świata*; stworzenia, por. *piękno stworzenia*; natury, por. *piękno natury*; przyrody, por. *piękno przyrody; krása/krásota přírody; přírodní krásy; krásná příroda; přírodní krásy; štědrý přírodních krás; čarovně krásná jarní příroda*; kwiatów, por. *piękno kwiatów*; jesieni, por. *jesienne piękno*; zimy, por. *zimowe piękno*; barw, por. *piękno barw*; miłości, por. *piękno miłości; piękna miłość*; duszy, por. *piękno duszy*; gry, por. *piękno gry*; kompozycji, por. *piękno kompozycji*; języka por. *piękno języka*. Korpus materiałowy upoważnia do wysnuęcia wniosku, że płaszczyzna językowej ewokacji piękna w jednostkach wielowyrzowych zawierających komponent ze znaczeniem piękna jest rozległa. Wymiar ten egzemplifikują wyszczególnione dalej obszary.

⁶ Poświadczenia materiałowe pochodzą z następujących źródeł leksykograficznych: Buffa 1998; Čermák, Hronek, Machač (hl. red.) 1988; Jurczak-Trojan, Mieczkowska, Orwińska, Papierz 2005; Kačala (red.) 1989; Kłosińska, Sobol, Stankiewicz. (oprac.) 2005; Mrhačová, Balowski 2009; Müldner-Nieckowski, Müldner-Nieckowski 2022; Oliva 1994; Orłoś (red.) 2009; Pietrak-Meiser 1993; Siatkowski, Basaj 2002; Skorupka 1967; *Slovník spisovného jazyka českého* (dostęp: 22.03.2024); *Slovník súčasného slovenského jazyka A – G, H – L, M – N, O – Pn z r. 2006, 2011, 2015, 2021* (dostęp: 22.11. 2023); Smiešková 1977; Tvrdý (sost.) 1933; Żmigrodzki (red.) 2007– (dostęp: 22.01.2024).

⁷ Por. też *pleć piękna; krásne pohlavie; krásné pohlaví; piękniejsza połowa rodzaju/rodu ludzkiego; krajšia polovička ľudstva*. Zauważa się, że „Przypisanie kobietom miana płci pięknej jest od dawna uwarunkowane nie tylko konwencją kulturową. Uroda kobieca bowiem jest jednym z ważniejszych elementów, który mężczyzna postrzega u kobiety. Bazuje to na słabości człowieka wobec piękna w ogóle” (zob. Balowski 2018, s. 85).

⁸ W takim znaczeniu piękność utożsamiana jest z urodą, por. *krása – piękno, uroda, peknota – piękno, uroda, piękno – krása, uroda – krása*.

Odnosi się to zwłaszcza do cech zewnętrznych człowieka, por. *piękny człowiek*; *krásny človek*; *osoba pekná*; *człowiek o ładnym wyglądzie/o ładnej powierzchowności*; *človek pekného vidu*, a dotyczy wyglądu, prezencji, urody⁸:

- *dziewczynki*, por. *krásnučké dievčatko*; *peknoučké děvčátko*; *dziewczęcia*, por. *piękne dziewczę*;
- *dziewczyny*, por. *ładna/piękna dziewczyna*; *pekné dievča*; *krásna deva/dievčina/dievka/devucha*; *dívčina krásná*; *hezká dívka*; *hezké děvče*; *safientsky hezké děvče*; *šlakovitě hezké děvče*; *to je zpropadeně hezké děvče*; *to je zatroleně hezká holka!*; *to je proklatě hezká holka*;
- *panienki*, por. *śliczna panienka*⁹; *krásna panenka*;
- *panny*, por. *panna słynna z piękności*; *piękna panna*; *krásna panna*, *pekná panna*;
- *kobiety*, *pani*, por. *piękna/przepiękna/olśniewająco piękna kobieta*; *kobieta cudnej urody*; *krásna/olsnivo krásna žena*; *neodolatelne/neskonale krásna žena*; *démonicky krásna žena*; *pekná mladá žena*; *krásná/překrásná žena*; *krásná signorina*;
- *baby*, *babeczki*, por. *pekná baba*; *to je hezká bába*; *hezká babka*¹⁰;

⁹ W związku z połączeniami wyrazowymi z elementem *śliczny* należy zauważyć, że „Wyrazy *piękny* i *śliczny* są typowymi wyrazami bliskoznacznymi”, toteż „Prawie o każdej rzeczy, która jest piękna, mógłby ktoś powiedzieć, że jest śliczna i odwrotnie. Przymiotnik *śliczny* ma charakter trochę bardziej subiektywny, a przez to mniej konwencjonalny niż *piękny*” (Doroszewski 1968, s. 324). Por. w tym względzie znane już w XVII wieku wyrażenia *pleć piękna*, *pleć śliczna* (zob. Tokarski 1984, s. 76).

¹⁰ Por. też *pekná kost/kůstka* ‘żona, dívka vzbuzující mužský obdiv a zájem’; *pekná kůstka* ‘super babka; dziewczyna super’; *hezká žába* ‘ładna dziewczyna’, ‘ładny kociak/nieźla laska’ wobec *stará nádhera* ‘už nemladá, starší, stará žena, která se nápadně a nevhodně k svému věku obléká’. Jak poświadczają podane tu i wyżej przykłady z rozpatrywanych języków, zasadniczo „Wygląd kobiety przechowywany we frazeologizmach odnosi się do młodej kobiety” (w języku czeskim „Najbardziej uniwersalnym jej określeniem jest *prima holka* / *žena* / *ženská* ‘pekné děvče’, *čupr holka* ‘pekné, hezké, hbité děvče’”, zob. Balowski 2018, s. 85; więcej o pięknie jako stereotypowej cesze kobiety zob. tamże, s. 85–87).

- *córki*, por. *piękna córka*;
- *żony*, por. *piękna żona*;
- *dziecka*, por. *śliczne dziecko*; *překrásné dítě*; *krásnoučké děťátko*;
- *młodzieńca*, por. *piękny młodzieniec*; *krásné rostlý junák*;
- *kawalera*, por. *hezký chasník*;
- *mężczyźni*, por. *piękny mężczyzna*.

Piękno osoby sprowadza się do wskazania:

- *pięknego wyglądu w ogóle*, por. *pięknie wyglądać*; *piękny wygląd*; *být hezký/krásny*;
- *ładnego wyglądu wraz z podkreśleniem zgrabności*, por. *ładna i do tego/przy tym zgrabna*; *pekná a nadto šikovná*;
- *wyróżniania się urodą, pięknością, ładnym wyglądem, przystojnością*, por. *być urodziwym*; *oplývať krásou*; *odznaczać się urodą*; *vynikať krásou*;
- *bycia znanym z piękności*, por. *słynąć z piękności*; *slynná/slawna piękność*; *vychýřená krásavica*;
- *kobiety wyróżniającej się spośród innych szczególnie urodą*, por. *kráľova krásy*; *kráľovná krásy*; *kráľovna krásy*;
- *piękności (lalki) salonowej*, por. *salónní krasavice*;
- *lepszego mniemania o swojej urodzie, niż na to rzeczywisty wygląd wskazuje, kogoś lubiącego zwracać na siebie uwagę swoją urodą, łasego na pochwały dotyczące urody*, por. *prózna pięknotka*; *márnivá kráska*.

W rejestracji językowej znaleźć można odniesienia do pięknych kobiet pracujących przy obsłudze gości w karczmie – *urodziewej, ponętnej karczmarczki*, por. *pekná krčmáročka*.

Piękno w obrębie zewnątrz człowieka sprowadza się do:

- *budowy anatomicznej*: *powabne, estetyczne ciało*, por. *piękne ciało*; *odznaczanie się harmonijną budową ciała*, por. *mieć piękny akt*; *zgrabna postura, postawa*, por. *piękna sylwetka*; *piękne kształty*; *piękny profil*; *krásny profil*; *pekná postava*; *ma zgrabną*

figuru; má peknú postavu; má pěknou postavu; mít pěknou kostru; szczupły stan, wcięcie w pasie, por. *piękna talia*;

- konkretnych części ciała: otwarte czoło, por. *pięknie sklepiene czoło*; śliczna, przyciągająca twarz, por. *piękna/przepiękna twarz; piękna fizjonomia; piękne oblicze; pekné líca; nekla-sický pekná tvár; nadzemsky krásna tvár; nebesky krásna tvár; milokrásná tvář*; twarz harmonijna, por. *pięknie ukształtowana twarz; pekne sformovaná tvár; klasický pekná tvár; hezká larva* ‘ładna buźka’; twarz ładnie opalona, por. *pekne opálená tvár*; twarz dziewczęca, por. *krásna tvár dievčaťa*; pełne blasku, wyraziste oczy, oczka¹¹, por. *piękne/przepiękne oczy; nevýslovne krásne oči; śliczne oczka; krásná očka*; oczy brązowe, por. *pekné hnedé oči*; harmonijne usta, por. *ładnie wykrojone usta; usta pięknie wykrojone; pekne krojené/vykrojené ústa*; kształtne wargi, por. *ładnie wykrojone wargi; wargi pięknie wykrojone; pekne krojené pery*; ładne zęby, por. *piękne zęby; pěkné zuby*; kształtne, subtelne rysy, por. *piękne rysy*; ładne, kształtne piersi, por. *piękne piersi*; cudowne włosy¹², por. *piękne włosy*; kształtne, delikatne ręce, por. *piękne ręce*; zgrabne nogi, por. *piękne nogi*; gładka, delikatna, o ładnym kolorze skóra, por. *piękna skóra*.

Piękno współlistnieje z reakcją na bodźce, zazwyczaj zewnętrzne:

- u ś m i e c h u: ładny, uroczy uśmiech, por. *piękny uśmiech; uśmiechać się pięknie*;
- ś m i e c h u: miły, przyjemny śmiech, por. *piękny śmiech*.

Znajdziemy piękno w cechach przydanych człowiekowi od urodzenia:

- g ł o s u: przyrodzone walory głosowe, por. *obdarzony pięknym głosem; piękny głos; krásny hlas; ma zdumiewająco/zaskakująco ładny głos; má prekvapujúci pekný hlas; jedinečné krásny hlas*; obdarzenie przez naturę określonym głosem, por. *mieć piękny tenor*.

¹¹ Por. też odniesienia do kobiet o pięknych oczach, także określonego koloru: *krásnooká pani*; żartobliwie – *majitelka krásných očí*.

¹² Por. też odniesienia do czarnowłosych kobiet: *krásná černovlása*.

Piękno łączy się też ze stanem fizjologicznym snu – do tego, co się ładnego i przyjemnego śni człowiekowi śpiącemu, ł a d n y c h, ś l i c z n y c h, miłych obrazów widzianych w czasie spania, por. *piękny sen; pekné sny/sničky* (w życzeniu przed spaniem).

Piękno odnoszone jest do istnienia i nieżycia:

- ż y c i a: wszystko doskonale się układa; przyjemnie jest żyć, por. *życie jest piękne; piękno życia; piękne życie; krásne žitie*;
- ł a t ż y c i a: okresu młodości, por. *prekrásný čas mladosti*; sędziwego wieku, por. *piękny wiek*;
- ś m i e r c i: naturalnej, spokojnej, por. *piękna śmierć*.

Procesy poznawcze, cechy psychiczne, życie psychiczne, stosunek człowieka do życia lub określonych zjawisk dotyczą piękna:

- o d b i o r u, p e r c e p c j i, w r a ż l i w o ś c i: odczuwać, rozumieć piękno, por. *zmysł piękna; zmysel pre krásu; smysl pro krásu; poczuć piękna; cit krásy/pre krásu; cit pro krásu*; wysoce rozwinięte *poczucie piękna*; potrafić docenić piękno, też: wartość artystyczną czegoś, por. *ktos wrażliwy na piękno*; niewrażliwość na piękno, nie-odczuwanie piękna, por. *nieczuły na piękno*; subtelne doznanie, por. *piękne przeżycie; pekný zážitok*; wysublimowany, estetyczny styl, por. *piękny styl*;
- d o z n a w a n y c h, o d c z u w a n y c h w r a ż e ń, por. *wynosić piękne odczucia; odnášať si pekné dojmy*;
- o d b i o r u ś w i a t a, por. *świat wydaje się mu/jawi mu się pięknym; svet sa mu javí krásny*;
- u s p o s o b i e n i a, o s o b o w o ś c i: szlachetny, zacny charakter, por. *piękno charakteru; piękny charakter*;
- u c z u ć: szlachetne, wzniosłe uczucie, por. *piękne uczucie*;
- m i ł o ś c i: dobrej, wzniosłej, płomiennej miłości, por. *piękna miłość*;
- p o s t a w y, z a p a t r y w a n i a, w i z j i: przedstawiać coś optymistycznie, por. *w pięknych kolorach malować; malować {coś} w pięknych barwach/kolorach; kreślić {coś} w pięknych barwach/kolorach; w pięknych kolorach przedstawiać/przedstawić; przedstawiać/ukazywać {coś} w pięknych barwach/kolorach; maľovať {niečo} krásnymi farbami; zapatrywać się na co optymistycznie, por. *widzieć {co} w pięknych kolorach; prognozować optymistycz-**

na przyszłość, por. *malovanie pięknej przyszłości; maľovanie krásnej budúcnosti; rozsnúť obraz pięknej przyszłości przed {kimś}; rozvinout obraz krásné budoucnosti před {kým};*

- *przeżyć*, por. *mať krásne zážitky*;
- *tego, co sobie ktoś przypomina*, wywoływanych w pamięci, odżywanych obrazów przeszłości, por. *wynosiť piękne wspomnienia; odnášať si pekne spomienky; piękne wspomnienie; pekná spomienka*.

Piękno dotyczy wolitywności, pragnień, oczekiwań, dążeń, decyzji:

- *zamierzeń, pomysłów, planów*: chwalebny zamysł, por. *piękny zamysł; piękny zamiar; piękne zadanie; pekne predsavzatie*;
- *rojeń, oczekiwań*: dobre, potrzebne, chęci, plany zamierzenia, por. *piękne marzenie/marzenia*;
- *zapowiedzi, wizji czegoś*: zapowiadać pomyślny rozwój, świetną przyszłość, por. *piękna nadzieja; rokować jakieś piękne nadzieje*;
- *ewentualnego narażania się*, ryzykowania tylko w sprawie ważnej, która jest tego warta: grzeszenia, gdy to jest tego warte, por. *kdyż do pekla, tak na pěkném koni*.

Wskazuje się na piękno zachowywania się, postępowania, por. *krásně se chovat*; zachowań, relacji międzyludzkich, postępowania, obcowania z innymi, odniesień do innych: – *wspaniałości*: szlachetny, dobry czyn, uczynek, por. *piękny czyn; pekny skutok*; gest godny pochwały, pożyteczny; taki, który się podoba, por. *piękny gest*; czynienie czegoś bezinteresownie, bez zysku, bez korzyści, za darmo, por. *na/na {czyjeś} piękne oczy; dla/dla {czyichś} pięknych oczu kogoś; pre pekne oči {niekoho}*; – *szczodrości, hojności*: piękno w dawaniu, por. *každa ruka piękna, co daje*.

W kręgu piękna jest umiejętność odpowiedniego zachowania się, wyrobienie towarzyskie:

- *zachowania, ogłada, konwenanse, savoir-vivre*: postąpienie w sposób właściwy, stosowny, bez zarzutu, por. *zachoval siä wobec nas ładnie; prejavil sa voči nám pekne*; sposób zachowania się, maniery, por. *piękne ułożenie; człowiek pięknego*

ułożenia; piękne maniery; uprzejmy skłon, por. *piękny ukłon*; składanie ukłonu z szacunkiem albo teatralnie, por. *kłaniać się pięknie*.

- *zachowania mowne, formy etykiety*: podziękowania: składać uprzejme, wielkie podziękowanie, por. *pięknie dziękować; dziękuję pięknie; ďakujem pekne; pěkně děkuji; děkuji pěkně*; zwroty grzecznościowe, por. *prosím pekne; prosím pěkně*; przywitania: witać serdecznie, por. *pekne vítám!; pěkně vítám*.

Mówi się o pięknie rodowodu, pochodzenia: rodu, wywodzenia się: osoba szlacheckiego, arystokratycznego rodu, pochodzenia, por. *pięknego urodzenia*.

Piękno odnoszone jest do zachowania siebie dla pamięci potomnych, utrwalenia się czegoś, przechodzenia z pokolenia na pokolenie:

- *istnienia, trwania*: możliwość, perspektywa wejścia, wpisanie się czegoś w historię, por. *coś otwiera piękną kartę w historii*; wpisanie się, obecność, istnienie czegoś w historię, por. *coś stanowi piękną kartę w historii; mieć piękną kartę w historii*; upamiętnienie się, uwiecznienie się czymś w czymś (np. w historii, w dziejach) na trwałe, por. *zapisać piękną kartę w czymś*; zachowanie po sobie dobrego sądu, por. *zostawić po sobie piękne imię*;
- *tradycji*: chwalebnej, napawającej dumą, dobrze ocenianej, chętnie kultywowanej lub przyjmowanej, por. *piękna tradycja*; tradycja, która nie jest zapomniana, która przetrwała, por. *zachowała się piękna tradycja; zachovala sa pekná tradícia*;
- *zwyczaj*: ważny, uświęcony czasem trwania zwyczaj, por. *piękny zwyczaj*.

Są wskazania na poczucie piękna, elegancji, smaku w doborze garderoby, gustowności stylu ubierania się, odziewania się: ładny, elegancki strój, zwłaszcza kobiecy, por. *piękny ubiór/strój, piękna toaleta/szata/suknia; krásny kroj; pekne šaty*; włożyć ładne, eleganckie ubranie, w którym się dobrze wygląda, por. *ładnie/pięknie się ubrać; pekne sa obliekať; hezky se obléci; obléká/oblíká pěkně svou dceru*; ubierać się elegancko, stroić się, por. *robić się na piękność*; dobrze dopasowana i dobrana marynarka, w której ktoś dobrze wygląda, por. *pěkně mu ten kabát padne*.

W związku z pięknem pozostają sprawności i umiejętności w jakiejś dziedzinie, zdolności do wykonywania określonych czynności, dobrego opanowania i wyćwiczenia w czymś:

- d e k l a m a c j i: wyrazistej, pełnej ekspresji recytacji, przykuwającego czytania na głos, por. *pięknie mówi* (deklamuje, recytuje); *má pěkný přednes*; *umět pěkně předčítati*;
- d y k j i: dobra, wyraźna artykulacja, por. *piękna wymowa*;
- m o w y, m ó w i e n i a, por. *krásně mluvit*;
- j ę z y k a: język bogaty i ładnie brzmiący (odpowiadający kryteriom piękna), por. *piękny język*; *piękno języka*; nienaganna, niebanalna polszczyzna, por. *piękna polszczyzna*; doskonała czeszczyzna, por. *mluviti krásnou češtinou*;
- s ł ó w: udatne sformułowanie, słowo, por. *piękne wyrażenie*; *piękny wyraz*; słowa serdeczne, uprzejme, por. *pekné slovo*; komplementy, por. *piękne słowa/słówka*; frazesy, czcze obietnice, por. *piękne słówka*; racja pięknych słów; *pięknobrzmiące frazesy*, *pięknobrzmiące słówka*; *hovoril jej krásne slová*;
- e p i s t o l o g r a f i i: umiejętnie, z dużym talentem, znakomicie napisane listy, także interesujące, zajmujące, wzruszające, por. *dostávať pekné listy*;
- ś p i e w u: uzdolnienie wokalne, por. *piękny śpiew*; *ładnie/pięknie/przepięknie/ślicznie śpiewać*; *pekne/krásne/prekrásne spievať*; *pěkně/krásně zpívat*; *zpívat árii s krásným přednesem*;
- c h a r a k t e r u p i s m a: czytelny, wyraźny, dokładny sposób pisania, por. *ładne/piękne pismo*; *obzvlášť krásné písmo*; *krásně psát*; sposób pisania wyraźny, czytelny, według prawideł kaligrafii, por. *pisat' kaligraficznie*; *písať krasopisom*; *mieć piękne pismo*; *mať pekný rukopis*; *mít kaligrafické/kaligrafický písmo*; sztuka wyraźnego i jednocześnie pięknego pisania, por. *pismo kaligraficzne*; *krasopisné písmo*;
- t a ń c a: sprawność, elegancja tańczenia, por. *pięknie tańczyć/tańcować*;
- celności strzelania: trafny strzał (w myślistwie, w sporcie), por. *piękny strzał*.

Piękno łączy się ze wskazaniem takiego jak należy, odpowiedniego, właściwego, dokładnego zrobienia czegoś:

- dobrze wykonanej, zwykle pożytecznej pracy, por. *piękna praca/robota*; *to je krásna/pekná robota!*; *udělat/udělal pěkný kus práce*;
- haftu, por. *pekná výšivka*; *pěkně pracovaná výšivka*;
- ładnego, zwracającego uwagę uczesania, fryzury, por. *pekný účes*; *mít pěknou ondulaci*;
- starannie zagrabionych grządek, por. *ładnie pograbané grządki*; *pekne pohrabané hriadky*;
- dobrego połowu, złowienia dużej, okazałej ryby, por. *pěkný kousek*;
- idealnie przyrządzonej potrawy, doskonałego wypieku: upieczonego placka, por. *placek ładnie się upiekł*; *koláč sa pekne upiekol*; *koláč v rúre pekne ozlatol*; upieczonej rolady, por. *závin se v troubě pěkně zabarvil*; pieczonej, upieczonej gęsi, por. *husa se pěkně opéká*; *husa se pěkně do červena vypekla*;
- nienagannie wyprasowanej koszuli, por. *ładnie wyprasowana koszula*; *pekne vyžehlená košeľa*.

Skorelowanie piękna z należytością, odpowiedniością przeprowadzenia czegoś dotyczy: – właściwie zorganizowanego pogrzebu, mającego stosowny przebieg i nastrój, por. *mať pekný funus*.

Pięknem odznaczają się:

- formy działalności artystycznej oraz wytwory takiej działalności, por. *piękno sztuki*;
- wyróżniające się ze względu na walory estetyczne określone dziedziny sztuki, przeznaczone do odbioru za pomocą wzroku, wywołujące wrażenia wzrokowe, por. *sztuki piękne*; *krásná umění*;
- dzieła malarskie: ładne, urzekające dzieło plastyczne, por. *ładny/piękny obraz*; *hezky obraz*; *pěknoučký obrázek*;
- muzyka: ładna, zachwycająca muzyka, por. *piękno muzyki*; *piękna muzyka*¹³; *krásna hudba*; *krásná hudba*; *podmanitelský krásná hudba*;

¹³ W odniesieniu do obszaru i wytworów sztuki trzeba podkreślić cechę swoistą sztuki, którą jest to, że wytwarza piękno (zob. Tatarkiewicz 2005, 40).

- m e l o d i a: mająca przyjemną, porywającą linię melodyczną, przyjemnie brzmiąca, przyjemna dla ucha melodia, por. *piękna melodia*; *krásna melódie*;
- p i e ś Ń: zachwycający utwór wokalny do tekstu poetyckiego, por. *krásna píseň*; *hezka píseň*; – określony utwór muzyczny lub jego część, por. *krásné frázování sonáty*; *arie s krásnou koloraturou*;
- l i t e r a t u r a: twórczość artystyczna wyrażona w słowie pisanym, obejmująca prozę, poezję i dramat, por. *literatura piękna*; *krásna literatura*¹⁴; piśmiennictwo, poezja, proza artystyczna, por. *krásné písemnictví*; prozy artystycznej, por. *krásná próza*;
- p o w i e ś ć: dobrze napisany, zajmujący dłuższy utwór epicki pisany prozą, por. *pekný román*;
- w i e r s z: o przykuwającym układzie – dobraniu – słów ze względu na rytm lub rym oraz ułożeniu w wersy wiersz, także wywołujący wielkie wzruszenie, por. *piękny wiersz*; *pekná báseň/básnička*;
- p o e z j a: doskonała artystycznie, bardzo wzruszająca, o znaczącym przesłaniu, por. *piękno poezji*;
- p r z e d s t a w i e n i e: zachwycające widowisko, por. *piękne widowisko*;
- f i l m: wyróżniające się pod względem estetycznym, zachwycające dzieło filmowe, por. *pekný film*.

Z pięknem, niejako z założenia, kojarzona jest wędrówka, wyprawa głównie krajoznawcza, turystyczna:

- u d a n a, i n t e r e s u j ą c a w y c i e c z k a, por. *piękna wycieczka*; przejażdżki saniami dla przyjemności, jeżdżenie na sankach:
- s a n n a, por. *letos byla pěkná sanice*.

Piękna upatruje się w warunkach życia, bytowaniu:

- s y t u a c j i, o k o l i c z n o ś c i, w k t ó r y c h k t o ś ż y j e: zapewnić komuś dobre warunki życia, por. *ładnie/pięknie* {kogoś} *urządzić*;

¹⁴ Należy zwrócić uwagę na szyk komponentu *piękna* w tym wyrażeniu, mianowicie „*literatura piękna*” to pewien typ literatury, np. w odróżnieniu literatury naukowej, wyrażenie *piękna literatura* zawierałoby moment subiektywnej oceny” (Kurkowska, Skorupka 2001, s. 213).

- u r z ą d z e n i a m i e s z k a n i a, d o m u: dobrze zagospodarować, wyposażać, umeblować, por. *ładnie/pięknie* {kogoś} *urządzić*;
- o k a z a ł o ś c i, f u n k c j o n a l n o ś c i, d o b r e g o w y p o s a ż e n i a d o m u, m i e s z k a n i a, a l e t e ż g u s t o w n o ś c i i c h u r z ą d z e n i a, p a n u j ą c e g o m i ł e g o n a s t r o j u w e w n ą t r z: mieć śliczny dom, por. *piękny dom*; *pekný dom*; mieć piękne mieszkanie, por. *pięknie mieszkać*; *pěkně zařízený kvartýr*.

Odnawia się piękno jako kwalifikator: układania się w życiu:

- b a r d z o d o b r e g o p o w o d z e n i a s i ę, b y t u, por. *má se moc pěkně*; zasobu finansowego:
- p o s i a d a n i a p i e n i ę d z y: okazała ilość pieniędzy, por. *piękna sumka*; *ładny grosz*; *pekný peniaz*;
- k o s z t ó w: czegoś bardzo drogiego, por. *(stojí to) pěkné peníze*;
- z y s k u: okazałego profitu, por. *má hezký prospěch*.

Piękno określa otrzymywane lub wypłacane wynagrodzenie, zapłatę: wielka płaca, pensja, znaczny zarobek, por. *krásný plat*; *mít hezký plat*; satysfakcjonujący, godziwy, a także większy niż spodziewany, zarobek, por. *zarobit ładny/ciężki grosz*; *zarobit pekný gros/krásnu sumičku*; *vydělá pěkné peníze*; *přijít si na pěkné peníze*; marnie zapłacić, por. *pięknie zapłacić*.

Z pięknem łączy się wyróżnienie kogoś, uznanie za najlepszego pod jakimś względem:

- n a g r o d y: wieniec, laur, korona, por. *palma piękności*;
- p r z y z n a n i a t y t u ł u w o k r e ś l o n e j k a t e g o r i i: uznać za najpiękniejszego, por. *dać/przyznać* {komu} *palmę piękności*; *mieć palmę piękności*.

Rejestruje się wiązanie z pięknem czegoś darowanego, wręczanego zwykle z jakiejś okazji lub jako dowód okazywanego uznania, wdzięczności:

- z n a c z n e g o p o s a g u, w i a n a, por. *krásné věno*;
- p o d a r u n k u, p a m i ą t k i: miły, często niespodziewany podarunek, por. *piękny prezent/upominek*; *dostať na meniny pekný darček*.

Piękno bywa wskaźnikiem zdobywania, osiągania, uzyskiwania czegoś, dokonania czegoś, dojścia do czegoś, uzyskania doskonałego rezultatu w czymś:

- m o ż l i w o ś c i: możliwość sukcesu, widoki powodzenia, sposobność osiągnięcia czegoś, por. *piękna szansa*;
- s u k c e s u, o s i ą g n i ę ć: wartościowe to, co zostało osiągnięte, dobry uzyskany wynik w czymś; znaczący dorobek, dokonanie, por. *ładny wynik; pekný výsledok; piękna zdobycz; dopracować się ładnych wyników/rezultatów; dopracovať sa pekných výsledkov; osiągnąć piękne wyniki; dosiahnuť krásne výsledky*.

Odnaczanie się pięknem rozciąga się na właściwości, cechy konkretnych obiektów czegoś:

- w z o r c ó w, z a s a d: dobry model, szablon, dobra reguła, por. *piękny wzór*;
- z a ł o ż e ń, p r e s ł a n e k: dobra, właściwa reguła, norma, por. *piękna zasada*;
- w ł a s n o ś c i: wyraźna, mocna cecha, por. *piękna właściwość*;
- k o l o r u: wyraźny, zachwycający, por. *piękny kolor*;
- f a s o n u o b u w i a: ładny wzór, ciekawy model butów, por. *pekná fazonka topánok*.

Upatruje się piękna w określonych ułożeniach pary ludzi lub zwierząt: dobrze dobranej, zharmonizowanej pary małżonków, koni, por. *pekný pár*; osób, por. *to je krásný par*.

Za piękne uznaje się przystrajane tradycyjnie na okres świąt Bożego Narodzenia lub Nowego Rok drzewko iglaste, zwyczajowo naturalne, lecz także sztuczne choinki: swojego rodzaju piękno drzewka bożonarodzeniowego, por. *krásny vianočný stromček*.

Piękno jest cechą rozmaitych wytworów:

- w o g ó ł e w y t w o r ó w p r a c y l u d z k i e j: estetycznych, dobrze wykonanych przedmiotów, por. *piękny przedmiot; piękna rzecz*;
- i n s t r u m e n t ó w m u z y c z n y c h: wyjątkowe brzmienie skrzypiec, por. *husle krásne hrajú*;

- o p r a w y k s i ą ż k i: estetycznej ochronnej okładki książki, por. *książka ma ładną obwolutę; kniha ma pekný prebal; krásná vazba*;
- u ż y t k o w y c h p r e d m i o t ó w w y p o s a ż e n i a w n ę t r z: przeznaczony do przykrycia podłóg ładny dywan, por. *piękny dywan*; przenośny sprzęt będący częścią wyposażenia pomieszczenia mieszkalnego, biurowego itp. różnego przeznaczenia, por. *piękne meble*; ozdobne naczynie na cięte kwiaty, flakon, por. *hezka váza*.

Z pięknem kojarzone jest brzmienie instrumentów:

- z a c h w y c a j ą c y p i ę k n e m d ź w i ę k w y d o b y w a n y z e s k r z y p i e c, por. *vyľúdiť z husiel' krásny zvuk*;
- d o s k o n a ł e b r z m i e n i e f o r t e p i a n u, por. *piano má krásný zvuk*.

Pięknem odznacza się architektura, zabudowa:

- p r z y k u w a j ą c e, ł a d n e k o m p o z y c j e, u k ł a d y, k o n s t r u k c j e b u d o w l i: śliczne wytwory architektury, por. *piękno architektury; piękne sklepienie*;
- k o n k r e t n e o b i e k t y b u d o w l a n e: wspaniały, okazały pod względem bryły, kształtu zewnętrznego lub wyposażenia: budynek będący miejscem modlitwy chrześcijan, odbywania uroczystości religijnych, odprawiania nabożeństw, por. *piękny kościół*; budowla warowna, por. *piękny zamek*; reprezentacyjna budowla mieszkalna będąca rezydencją królewską lub magnacką, por. *piękny pałac*; budynek mieszkalny, por. *krásný dům*; mieszkanie, por. *hezky byt*.

Piękno ma odesłania do wymiaru temporalnego:

- c z a s u: dobry, sprzyjający, szczęśliwy czas, por. *piękny/prześliczny czas*; pomyślny, dobry okres przeszły, por. *piękna przeszłość*; kilku (wielu) lat minionych, por. *minęło już ładnych parę lat; je tomu hezkých pár let*; bliżej nieokreślony czas, kiedy wydarzyło się coś nieoczekiwanego, por. *jednego/pewnego/któregoś pięknego dnia; jedného krásneho dňa; jednoho krásneho dne*; pomyślny, szczęśliwy okres przyszły (przyszłe losy, dzieje; kariera), por. *piękna przyszłość*; radosne, uroczne chwile, por. *piękna chwila*; przeżywany piękny czas, chwile, por. *prežívať krásne časy/chvíle*;

- określonej pory doby: uroczy, rozkoszny poranek, wczesny ranek, por. *piękny/przepiękny poranek; krásné předráno*; ładny, miły dzień, por. *piękny/śliczny dzień; krásny deň; nádherný den; krásný den; zasvitál pěkný dzień; zasvitol pekný deň; mamy dziś pěkný dzień; dnes máme pekný deň*; śliczny wieczór, por. *piękny wieczór*; przedwieczorny czas, por. *pěknoučký podvečer*;
- danej pory roku lub miesiąca: urzekający ranek wiosenny, por. *piękny wiosenny ranek*; miły, sympatyczny ranek letni, por. *krásne letné ráno*; ładny, ciepły dzień czerwcowy, por. *krásny júnový deň*.

Wymiar terytorialny także występuje w relacji z pięknem, dotyczy miejsca, obszaru, okolicy, zakątka¹⁵, określonego miejsca: pełen uroku konkretny teren, urokliwa otaczająca przyroda, por. *piękna/przepiękna okolica*; *dzikie piękno okolicy*; *piękne otoczenie*; *kouzelné krásný kraj*; *krásné partie*; prześliczne, zachwycające widoki, krajobraz, por. *piękny/śliczny widok; nádherný pohled; piękno krajobrazu*; rudymenarne piękno pejzażu; rudimentárna krása krajiny; wyróżniające się pięknem środowisko, otoczenie, por. *krásne prostredie*; urzekające malowniczością niezwykle, atrakcyjne miejsca spacerowe, por. *piękne spacers*; zachwycające urokliwością góry, por. *piękno gór*; olśniewające jeziora, por. *piękno jeziora*; przykuwający pięknem las, por. *piękno lasu*; wspaniałe młodnik, młody las, por. *pěkně vzrostlá mladina*; ładny park, w którym się chętnie spaceruje, wypoczywa, por. *piękno parku*; przecudny, rozkoszujący oczy ogród, por. *piękno ogrodu*; *piękny ogród*; *krásna záhrada*; nadzwyczaj piękny kraj, por. *piękno kraju*; *piękny/przepiękny kraj*; nad wyraz piękna ziemia ojczysta, por. *krásky domoviny*; ładny, barwny region, por. *piękno regionu*; malownicza, wyjątkowo śliczna, niekiedy też słynna, miejscowość

¹⁵ W tym kontekście odrębnie wskazać trzeba na językowe ujmowanie piękna uchwyconego z określonego miejsca, konkretnego punktu: – wieży, por. *z wieży rozciągał się ładny widok na okolicę; z veže bol pekný rozhľad na krajinu*; – szczytu, por. *ze szczytu rozciągał się piękny widok; z vrchu je pekný výhľad*; – okna, por. *pekný výhľad z okna*, a także bycia, przebywania w wyjątkowo pięknym miejscu, por. *bývať v peknom prostredí; bývať v peknom kraji; bývať v peknom meste*.

(wieś, miasto), por. *piękna wieś; piękno miasta; piękne miasto; proslule krásné mesto*.

Wieloaspektowość przyrody ujawnia tkwiące w niej piękno. Odnosi się ono do:

- ciał niebieskich: piękna światła słonecznego, por. *slunce pěkně svítalo*; piękna księżycowego, por. *měsíční/měsíčná krása*;
- zjawisk przyrodniczych: wspaniałość zorzy, jej prześliczny, urokliwy blask, promieniująca światłość, por. *piękna zorza*; niezwykłość tęczy, pięknego barwnego łuku powstającego na niebie wskutek załamania, rozszczepienia i odbicia promieni słońca w kroplach deszczu (z rzadka mgły), por. *krásna dúha*; zachwycającej nieskazitelnej bieli śniegu, por. *krásně bílý sníh*;
- okresów klimatycznych: przeurocza, wzbudzająca zachwyt naturalną świeżością i delikatną bądź soczystą zielonością wiosna, por. *piękna wiosna*; słoneczne, ciepłe, pogodne lato, por. *piękne lato*; *przepiękne lato*; wyjątkowo piękna zima, por. *taka piękna zima rzadko się trafi; taková hezká zima bývá jen málokdy*;
- pogody: cudowna, ładna aura, por. *piękny czas*; *ładna/piękna/przepiękna pogoda*; *pekný čas*; *pekné/krásne počasie*; *pěkný čas*; *pěkné/hezké počasí*¹⁶;
- kwiatu, kwiatów¹⁷: śliczny, cudny, por. *piękny/przepiękny kwiat*; *prekrásny kvet*; *čudesne krásne kvety*; *krása kvetu*; *krásná květina*;
- przecudnego kwitnienia czereśni, lipy i róży, por. *čerešňa/lipa/ruža krásne kvitne*;
- grzyba, por. *piękny/śliczny grzyb*; *krásny hrib*; – obfitego plonu jabłoni, por. *jablone ładnie obrodziły*; *jablone pekne obrodili*. Piękno odnosi się do zwierząt:

¹⁶ Jest słonecznie, pogodnie, bez deszczu, śniegu, panują dobre warunki atmosferyczne. Por. też o pogodzie: *jest, było, będzie, robi się pięknie* ‘jest, było, będzie, robi się pogodnie, słonecznie’; *dnes je pekne; będzie ładna pogoda; bude pěkně; robi się ładnie, rozpogadza się; dělá se pěkně; pogoda zapowiadała się piękna; vypadalo to, že bude krásné počasí*.

¹⁷ Także konkretnych kwiatów, por. *divukrásný květ orchideje* oraz odpowiednio ułożonego pęku kwiatów, bukietu, por. *prehezká kytička*.

- ślicznego kociątka, por. *hezke koťátko*;
- suchego, trzeszczącego szmeru, wydawanego przez koniki polne, por. *koniki polne pięknie cykają; lúčne koníky pekne cvrčia*.

Spotykane jest wiązanie piękna z istotami piekielnymi – diabl-ica: odniesienie do niej wskazuje nieprzeciętne piękno, por. *krásna diablica*.

Wskazywane jest piękno znanych osób – Helena, postać z mitologii greckiej, królowa i królowa Sparty: akcentuje się jej szczególne, powabne piękno, por. *Piękna Helena; únos krásnej Heleny; Krásná Helena*.

Odniesienie piękno – niepiękno

W celu dopełnienia przedstawienia sfery piękna odnieść się też trzeba do antynomii piękno, piękność – niepiękno, niepiękność, brak piękna, brzydota, szkaradność itd.¹⁸. Rejestrowane w słownikach opozycje pięknego i brzydkiego (w obrębie wskazanych wyżej kategorii) dotyczą m.in.:

- mę z c z y z n, por. *pleć brzydka; brzydka połowa rodzaju ludzkiego*;
- w y g l ą d u c z ł o w i e k a, por. *wyglądać nieładnie; nepekne vyzerat'; nepekný výzor; být ošklivý; nieładna twarz; brzydota twarzy; nepekná tvár; nepeknost' tváre; nepěkná/ošklivá tvář; nepěknost obličej; nehezke rysy obličej*;
- c e c h w e w n ę t r z n y c h c z ł o w i e k a, j e g o p o s t ę p o w a n i a, z a c h o w a n i a, por. *brzydki charakter; nepekná povaha; nepěkná povaha; nepěknost povahy; brzydkie cechy charakteru; nepekné vlastnosti; zachowywać się nieładnie; nepekne sa správat'; odegrać nieładną rolę; zohrat' nepeknú úlohu*;
- c z y n ó w, s p r a w, por. *nieładny czyn/postępek; nepekný čin; nepěkná věc*;

¹⁸ W związku z „realizacją piękna i brzydoty” wskazać tu należy na analogiczność ludzkiego działania i aktów woliwanych, które „mogą realizować zarówno wartości pozytywne, jak i negatywne” (Dietrich von Hildebrand; zob. Kopciuch 2010, s. 102).

- u b i o r u, por. *nepěkně oblečený*;
- p o g o d y, por. *brzydka pogoda; nepěkné počasí*;
- b u d y n k u, d o m u, por. *ošklivá budova; nieładny/brzydki dom; nepekný dom*.

Zakończenie

Przedstawione w artykule zobrazowanie językowej sfery piękna objęło swym zakresem piękno utrwalone w jednostkach zawierających komponent-nazwę piękna¹⁹. Rejestr domen w sferze piękna z eksplicytną jego manifestacją jest wielowymiarowy i wieloaspektowy, uwidacznia bogate spektrum i różnorodność przedmiotowego ich wypełnienia. Dobitnie potwierdza to, że „piękno jest różnorodne” oraz że „wśród przedmiotów pięknych są zarówno dzieła sztuki, jak widoki natury, zarówno piękne ciała, jak piękne głosy i piękne myśli”²⁰ (Tatarkiewicz 2005, s. 180), uzmysławia zasadność odrębnego wyróżnienia piękna świata (natury i sztuki) (M. Rokeach; zob. Puzyńska 1992, s. 37). Zaprezentowana paleta piękna i tego, co jest piękne, umożliwia dostrzeżenie, że w językowym uchwyceniu przejawiania się piękna wyraziście oddawane jest cechowanie się pięknem, charakteryzowanie się pięknem, jak też wyróżnianie się pod względem piękna. Powyższe przedstawienie nie wyczerpuje ani katalogu odmian piękna, ani tym bardziej inwentarza obiektów ich poświadczeń, wszelako – jak się uważa – uwiarygadnia przypuszczenie, że „nie tylko są w świecie różne piękne przedmioty, ale samo ich piękno jest różnego rodzaju” (Tatarkiewicz 2005, s. 180). Dostarcza też z pewnością

¹⁹ Rozpatrzenie dwóch pozostałych wymiarów założonego trójstronnego oglądu piękna – płaszczyzny piękna zakodowanego w jednostkach z nazwami prototypowymi oraz mentalno-językowego kształtu piękna w uformowaniu jednostek wielowyrzutowych języka polskiego, słowackiego i czeskiego – zostanie przedstawione w odrębnych opracowaniach.

²⁰ W związku z tym por. też: „Piękno jest nazwą własności [...] mianowicie gdy mowa o pięknie dzieła sztuki czy krajobrazu; w luźniejszej mowie używane jest również tak, że oznacza rzecz piękną [...], przedmiot posiadający własność piękną” (Tatarkiewicz 2005, s. 15).

przesłanek uprawomocniających sąd, że „Nie wszystkie wartości estetyczne są odmianą piękna, choć piękno króluje wśród wszystkiego, co estetyczne” (Dietrich von Hildebrand; za: Kopciuch 2010, s. 107).

Uzupełnienie w postaci przeciwstawności piękna, piękności wobec niepiękna, niepiękności pozwoliło na zilustrowanie konkretnymi przykładami prawidłowości odnoszących się do nadmienionych kategorii, ściślej – utrwalenia w językowym ujęciu niektórych obiektów z przypisaniem im piękna z jednoczesnym nietraktowaniem ich jako piękne, a w konsekwencji tworzących klasę par opozycyjnych.

Sfera piękna (piękna stanowiącego centrum kategorii nazw wartości estetycznych pozytywnych, zob. Puzynina 1992, s. 153) w świetle badanego materiału jednostek wielowyrazowych języka polskiego, słowackiego i czeskiego tworzy bogatą panoramę, obejmuje wiele domen oraz różnorodne obiekty ich poświadczeń odnoszące się do różnych aspektów.

Bibliografia

- B a ł o w s k i Mieczysław, 2018, *Obraz świata w czeskich frazeologizmach (wybrane zagadnienia)*, Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza w Poznaniu. Instytut Filologii Słowiańskiej.
- B o g u s ł a w s k i Andrzej, 1976, *O zasadach rejestracji jednostek języka*, „Poradnik Językowy” 8, s. 356–364.
- B u f f a Ferdinand, 1998, *Polsko-slovenský frazeologický slovník*, Prešov: Vydavateľstvo Náuka.
- Č e r m á k František, H r o n e k Jiří, M a c h a č Jaroslav (hl. red.), 1988, *Slovník české frazeologie a idiomatiky. Výrazy neslovesné*, Praha: Academia.
- C h o j a k Jolanta (red.), 1994, *Słownictwo estetyczne Cypriana Norwida*, Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- D o r o s z e w s k i Witold, 1968, *O kulturę słowa. Poradnik Językowy*, t. 1, Warszawa: PIW.
- D y c z e w s k i Leon, 2001, *Miejsce i funkcje wartości w kulturze*, [w:] *Kultura w kręgu wartości*, pod red. Leona Dyczewskiego, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, s. 29–47.
- J u r c z a k-T r o j a n Zofia, M i e c z k o w s k a Halina, O r w i Ń s k a Elżbieta, P a p i e r z Maryla, 2005, *Słownik słowacko-polski*, t. 1–2, Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.
- K a č a l a Ján (red.), 1989, *Krátky slovník slovenského jazyka*, Bratislava: Veda. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.
- K ł o s i Ń s k a Anna, S o b o ł Elżbieta, S t a n k i e w i c z Anna (oprac.), 2005, *Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- K o p c i u c h Leszek, 2010, *Wolność a wartości. Max Scheler. Nicolai Hartmann. Dietrich von Hildebrand. Hans Reiner*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- K u r k o w s k a Halina, S k o r u p k a Stanisław, 2001, *Stylistyka polska. Zarys*, wyd. 5 z uzupełnieniami, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- M r h a č o v á Eva, B a ł o w s k i Mieczysław, 2009, *Česko-polský frazeologický slovník*, Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- M ü l d n e r - N i e c k o w s k i Piotr, 2007, *Frazeologia poszerzona*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza Volumen.
- M ü l d n e r - N i e c k o w s k i Piotr, M ü l d n e r - N i e c k o w s k i Łukasz, 2022, *Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego. Pomoc dla piszących*, Warszawa: Wydawnictwo Aula.
- O l i v a Karel, 1994, *Polsko-český slovník*, t. 1–2, Praha: Academia, nakladatelství AV ČR.
- O r ł o ś Teresa Zofia (red.), 2009, *Wielki czesko-polski słownik frazeologiczny*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- P i e t r a k - M e i s e r Halina, 1993, *Słownik frazeologiczny czesko-polski*, Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- P r z y b y ł s k a Renata, 2020, *Kolokacje a analiza semantyczna wyrazu*, „LingVaria” Rok XV, 2 (30), s. 43–51.
- P u z y n i n a Jadwiga, 1992, *Język wartości*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- P u z y n i n a Jadwiga, 1997, *Słowo – wartość – kultura*, Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- S i a t k o w s k i Janusz, B a s a j Mieczysław, 2002, *Słownik czesko-polski*, Warszawa: Wydawnictwo Wiedza Powszechna.
- S k o r u p k a Stanisław, 1967, *Słownik frazeologiczny języka polskiego*, t. 1–2. Warszawa: Wiedza Powszechna.
- Slovník spisovného jazyka českého*. Online: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?db=ssjc>.
- Slovník súasného slovenského jazyka A – G, H – L, M – N, O – Pn z r. 2006, 2011, 2015, 2021: Slovníkový portál Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV*. Online: <https://slovník.juls.savba.sk>.
- S m i e š k o v á Elena, 1977, *Malý frazeologický slovník*, Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- T a t a r k i e w i c z Władysław, 2005, *Dzieje sześciu pojęć*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- T o k a r s k i Ryszard, 1984, *Struktura pola znaczeniowego (studium językoznawcze)*, Warszawa: PWN.
- T v r d ý Peter (sost.), 1933, *Slovenský frazeologický slovník*, Praha-Prešov: Nákladem Československéj Grafickej Unie, ÚČ. Spol.
- Ż m i g r o d z k i Piotr (red.), 2007–, *Wielki słownik języka polskiego PAN*. Online: <http://wsjp.pl>.